

Historický vývoj odboru hygiena životného prostredia a zdravia RÚVZ Banská Bystrica

Myšlienky dejín hygieny sa dajú spätne sledovať až do staroveku. Očistné rituály, kúpeľná kultúra, kanalizácia odpadových vôd, zariadenia na pitnú vodu, sú dokázateľné najmä v Mezopotámii a u Rimanov. Prvé písomne zachytené dietetické rady a hygienické predpisy ešte z antiky obsahuje zbierka ponaučení o správnej životospráve – Salernské pravidlá zdravia, ktorá vznikla v čase rozkvetu školy v Salerne (12 storočie). Pravidlá života vychádzali zo šiestich prírodných javov, známych z antických čias, napr. o vzduchu a svetle sa hovorí: Povetrie, kde bývaš, iste musí byť vždy vonné, čisté. V svetlom príbytku, nie v tmavom, dá sa žiť vždy šťastne, zdravo.

U nás sú prvé vodovody miest spomínané v starých listinách začiatkom 15. storočia. Vodovodná sieť bola spočiatku zhotovovaná z červeného smreka, len začiatkom 19. storočia sa postupne zakladalo olovené, neskôr železné potrubie. Udržiavanie, opateru a používanie vodovodov zabezpečovali prísne štatúty, ktoré pochádzajú z 15. storočia. Dozor nad ich zachovávaním mal na starosti mestský vodárenský majster. Kanalizácia sa stavala súčasne s vodovodmi, dozor nad jej údržbou a čistotou mala osobitná komisia určená mestskou radou.

Po druhej svetovej vojne v druhej polovici štyridsiatych rokov, vzniká na pôde Štátneho zdravotného ústavu v Bratislave preventívne zdravotníctvo. Medzi základné rozvíjajúce sa vedné odbory sa hneď zaraďuje hygiena všeobecná a komunálna, predchodkyňa súčasnej hygieny životného prostredia a zdravia. Na ochranu zdravia a s cieľom prevencie výskytu infekčných ochorení bol prijatý zákon č. 4/1952 Zb., o hygienickej a protiepidemickej starostlivosti, ktorý zakladá podmienky vzniku prvých odborných pracovísk krajských a okresných hygienických staníc na Slovensku, vedených krajskými a okresnými hygienikmi.

V roku 1954 bola zriadená Okresná hygienická stanica v Brezne, okresným hygienikom bol do roku 1957 MUDr. Alexander Pestremenko, v rokoch 1957 – 1960 bola okresnou hygieničkou MUDr. Jirina Dudková. OHS sídlila v prízemí Pestremenkovej vily na námestí, rodina MUDr. Pestremenka bývala na poschodí. Na oddelení hygieny všeobecnej a komunálnej pracovali od vzniku OHS: sanitárna pracovníčka Lívia Nezbedová, vedúcim laboratória komunálnej hygieny bol RNDr. Juraj Dudek. Pri vzniku hygienickej služby v 50-tych rokoch boli laboratória budované na pôde jednotlivých terénnych odborov, v začiatkoch to boli najmä mikrobiologické laboratória. Prioritnou úlohou týchto pracovníkov bolo kontrolovať a usmerňovať starostlivosť o individuálne vodné zdroje, nakoľko pitná voda bola v tom čase najčastejším faktorom prenosu horúčkovitých infekčných ochorení. Na prelome rokov 1955-56 bola veľká epidémia brušného týfusu na Pohorelej. Epidémia hepatitídy typu A sa v tom čase vyskytovali v obci Čierny Balog, osada Krám, v usadlostiach v blízkosti Lomu nad Rimavicou, Sihly, Drábska. Pacienti sa v sprievode pracovníkov OHS vozili sanitkami do nemocníc v Rimavskej Sobote, Nitre, Bratislave, nakoľko v Brezne ani v B. Bystrici nebolo zriadené infekčné oddelenie. V Dolnej Lehote bol zistený endemický brušný týfus, s výskytom opakovaných menších epidémií, v ktorých ochorelo 10 – 15 ľudí. Zistením nosičky brušného týfusu, išlo o staršiu paniu, ktorá používala latrínu v blízkosti potoka, bolo ohnisko nákazy sanované. Epidémia dyzentérie prepukla aj medzi zamestnancami Strojární Piesok.

Pri práci v ohniskách nákazy sa vyšetrovali studne, odoberal sa biologický materiál, stolice a krv od príslušníkov celých rodín. Na práci pri takýchto epidémiách sa podieľali pracovníci celej OHS. Sledovali sa studne na celom Horehroní, na niektorých dedinách bola studňa v každom dvore, ich používanie spôsobilo niekoľko menších epidémií. Súčasne sa získala skúsenosť že individuálne zásobovanie pitnou vodou je vysoko rizikové, začali sa

vyšetrovať pramene, ktoré mali predpoklad pre využitie na hromadné zásobovanie obyvateľstva. Boli to najmä pramene v blízkosti Trangošky, pri Brezne – pramene v doline Vagnár, prameň Kráľa Matyáša v Dolnej Lehote. Pramene v oblasti Tálov a Krpáčova boli po vyšetreniach zachytené a sú využívané pre skupinové vodovody chat v týchto oblastiach. Robil sa aj prieskum rímskych osád, zameraný hlavne na zásobovanie vodou a odstraňovanie odpadov. Ďalej sa vyšetrovali pracovníci v potravinárstve pre vybavenie zdravotných preukazov, robili sa odbery krvi a stolice.

Pri riešení mimoriadnych udalostí ohrozujúcich zdravie sa pri práci sústreďovali pracovníci z rôznych hygienických pracovísk Slovenska, napr. už v roku 1954 bol na riešenie povodne v Bratislave vyslaný asistent hygienickej služby Alexander Fischer, ktorý bol zamestnancom OHS Banská Bystrica.

V rámci reorganizácie okresov sa pracovníci OHS z Brezna presťahovali do Banskej Bystrice, niektorí na KHS a niektorí na OHS Banská Bystrica. V Brezne ostalo len vysunuté pracovisko. Pracoviská KHS sídlili v Banskej Bystrici na Skuteckého ulici, pracoviská OHS v priestoroch polikliniky na Hornej ulici. Súčasne v priestoroch Mestskej radnice na námestí SNP sídlila Mestská hygiena, kde pôsobila MUDr. Oľga Gáliková, dezinfektor König a asistenti pani Styková a pán Jozef Lintner.

Personálne obsadenie oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej KHS Banská Bystrica: v roku 1955 nastúpil na KHS ako vedúci oddelenia Mgr. Štefan Palan, ďalej tu pracovala sanitárka Lívia Nezbedová a stavebný technik, pán Ján Imro. V rámci reorganizácie krajov boli v roku 1962 prijatí z KHS Žilina sanitári pán Štefko a pán Vladislav Delina. V roku 1966 nastúpila na oddelenie pani Zdena Mudráková, v roku 1968 pani Ľudmila Potkányová. Na oddelení pracoval aj MUDr. Karol Rybár, ktorý v roku 1976 odišiel pracovať na Ministerstvo zdravotníctva SSR, ako i Ing. Danka Peniašková, ktorá odišla v roku 1993.

Personálne obsadenie oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej OHS Banská Bystrica: Od zriadenia pracoval na oddelení komunálnej hygieny asistent hygienickej služby Alexander Fischer, vedúcim oddelenia bol po presune z Brezna RNDr. Juraj Dudek, v roku 1964 na oddelenie nastúpila asistentka hygienickej služby Ľubica Šimunková, v roku 1972 AHS Zora Fekiačová, v roku 1974 Ing. Vlasta Čupková, v roku 1982 AHS Dana Vatrová.

V tom čase bola práca oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej zameraná na sledovanie znečistenia prostredia vznikajúcimi priemyselnými podnikmi. Sledovala sa prašnosť z Cementárne Banská Bystrica, fluór z Hlinikárne Žiar nad Hronom, arzén z tepelnej elektrárne na hnedé uhlie Nováky – Zemianske Kostol'any – ENO Nováky. Odoberali a vyšetrovali sa vzorky prašného spad, sledoval sa obsah znečisťujúcich látok v pôdach, pitnej vode. V týchto oblastiach sa sledoval zdravotný stav detskej a dospeljej populácie. V oblasti Nováky, Zemianske Kostol'any, Bystričany, Banská Bystrica a porovnávacej oblasti Očová bola robená pasportizácia bytov a sociálny prieskum obyvateľstva.

Zamestnanci OHS Banská Bystrica RNDr. Juraj Dudek a asistent hygienickej služby Alexander Fischer sa v roku 1970 zúčastnili práce pri vyšetrovaní epidémie cholery na Východnom Slovensku. Viac ako jeden mesiac pracovali pri identifikovaní pôvodcu nákazy, odhaľovaní prameňov pôvodcu nákazy a ciest prenosu, zabezpečovali kontrolu a vyšetrovanie vodných zdrojov v celom okrese Trebišov. Priamo sa podieľali na zisťovaní epidemiologických súvislostí tejto epidémie zavlečenej z krajín vtedajšieho Sovietskeho zväzu, prostredníctvom vlaku, ktorý dovážal uhlie znečistené fekáliami z Donbasu. Posádky vlakov sa stretávali v miestnom bufete, čo tiež prispievalo k šíreniu epidémie.

V súvislosti s pokračujúcim rozvojom miest a obcí sa náplň činnosti oddelenia rozšírila o ďalšie oblasti – sledovanie budovania skládok domového odpadu, odkanalizovania, výstavby

čističiek odpadových vôd, posudzovanie výstavby sídlisk a podmienok poskytovania vznikajúcich osobných služieb obyvateľstvu. Veľkú časť práce tvoril tzv. preventívny hygienický dozor, posudzovali sa projektové dokumentácie veľkých sídelných celkov, počas celého procesu výstavby sídlisk Fončorda, Radvaň, Sásová v meste Banská Bystrica. Uplatňovali sa požiadavky na bezpečné zásobovanie pitnou vodou, odvedenie komunálnych odpadových vôd, odstraňovanie komunálneho odpadu. Veľká pozornosť bola v preventívnom hygienickom dozore venovaná posudzovaniu projektových dokumentácií pripravovaných stavieb zdravotníckych zariadení. Pripravovala sa výstavba novej nemocnice v Banskej Bystrici, navrhovaná ako monoblokový typ nemocnice, v tom čase ojedinelý (prvá monobloková nemocnica bola v bývalom Československu postavená v 70-tych rokoch min. storočia v Prahe Motole), dovtedy sa stavali pavilónové typy nemocníc. Boli obavy najmä zo šírenia nozokomiálnych nákaz a z riešenia klimatizácie. Pracovníci oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej úzko spolupracovali pri výstavbe terajšej NsP F. D. Roosevelta od samotného začiatku až po kolaudáciu v roku 1981. V rokoch 1967/68 sa začala náplň práce KHS rozširovať o metodickú a kontrolnú činnosť v rámci OHS bývalého Stredoslovenského kraja.

V 70-tych rokoch vykonávali pracovníci oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej posudzovaciú a kontrolnú činnosť pri organizovaní tzv. Zrazov mládeže, ktoré boli opakovane poriadané v lokalitách Tále a Krpáčovo. Išlo o hromadné podujatia, dosahujúce sústreďenia až 3000 mladých ľudí v trvaní 4-5 dní, s bývaním v stanoch, zabezpečením varenia vo vojenských kuchyniach. Pri zrazoch mládeže sa robil dozor nad zásobovaním pitnou vodou, odstraňovaním odpadov, pri stravovaní. Dozor bol zabezpečovaný aj pri konaní krajských a okresných spartakiád.

V roku 1974 bola veľká povodeň v Banskej Bystrici, došlo k vybreženiu Hrona, bola zatopená lokalita Pod pamätníkom, okolie Hotela Lux, od centra mesta bola odrezaná lokalita Uhliska, kde bolo nutné odpojiť zásobovanie plynom. Pre zmenšenie dôsledkov zatopenia a uľahčenie odtoku vody boli otvárané kanalizačné poklapy. Veľké nebezpečenstvo predstavovalo skladisko viac ako 20 sudov s kyanidom draselným, ktorý bol uskladnený v skladoch národného podniku Tesla B. Bystrica (neskôr ZVT k. p.) pri brehu Hrona, za školou na Sídlisku SNP. Pracovníci OHS boli prizývaní k riešeniu dôsledkov povodní ako experti, na základe ich oznámenia o lokalizácii skladu a odborných znalostí o nebezpečných vlastnostiach kyanidu draselného sa pristúpilo k vyťahovaniu sudov. Sudy s kyanidom draselným vyťahovali vojaci pod odborným dohľadom pracovníkov hygienickej služby. Aj vďaka tomu bolo premiestnenie tohto chemického odpadu zabezpečené bez ohrozenia ľudských životov a prostredia.

Po roku 1975 sa začal naplno rozvíjať cestovný ruch, usmerňovanie jeho rozvoja a kontrolná činnosť tvorili ďalšiu časť náplne práce oddelenia. Vyšetrovanie zložiek životného prostredia bolo rozšírené aj o vyšetrovanie kvality vody na kúpanie. Riešili sa odborné otázky využívania a dezinfekcie termálnych a netermálnych vôd na kúpanie, budovali sa prvé kúpaliská.

Intenzívny rozvoj výstavby bytových domov, administratívnych budov, škôl, zariadení občianskej vybavenosti v 70-tych rokoch priniesol aj mnohé odborné otázky a problémy súvisiace s kvalitou stavebných materiálov a ovplyvňovaním vnútorného prostredia budov. Súčasne vyvolal potrebu orientácie terénnych i laboratórnych pracovísk na meranie a hodnotenie obsahu formaldehydu, styrénu a ďalších látok vo vnútornom prostredí. Bolo nevyhnutné uplatňovať aj opatrenia na obmedzenie používania stavebných materiálov, napr. materiály z drevotriesky s uvoľňovaním formaldehydu nebolo možné používať v stavbách na trvalé bývanie, v školských a predškolských budovách a pod. Tieto opatrenia boli prijímané na základe odborného posúdenia a podkladov ktoré pripravovali pracoviská hygienickej služby.

Náplň oddelenia sa rozšírila o sledovanie hluku vo vonkajšom prostredí, prípravu a presadzovanie limitov na ochranu zdravia ľudí pred hlukom. OHS a KHS spracovávali hlukové mapy miest na základe vlastných meraní hluku. Hlukové mapy boli využívané na usmerňovanie výstavby, umiestňovania budov a trasovania komunikácií. V našich podmienkach bola spracovaná hluková mapa mesta Banská Bystrica a mesta Brezno.

Práca oddelenia hygieny všeobecnej a komunálnej bola od počiatku vykonávaná na vysokej odbornej úrovni, odborní pracovníci sa stretávali na odborných podujatiach, z ktorých najznámejšie boli „Dni hygieny všeobecnej a komunálnej“ organizované každoročne v Liptovskom Jáne. Týchto podujatí, poriadaných od roku 1970 sa pravidelne zúčastňovali renomovaní odborníci, akými boli prof. MUDr. Karel Symon, CSc. a prof. MUDr. Vladimír Bencko, DrSc., z Lekárskej fakulty hygienickej v Prahe, prof. Ladislav Rosival DrSc., doc. Vladimír Rolný, CSc., z Ústavu preventívnej a klinickej medicíny v Bratislave. Ich aktívna účasť zaručovala vysokú odbornú úroveň podujatí. Prof. MUDr. Karel Symon, CSc., profesor hygieny všeobecnej a komunálnej, je zakladateľom odboru hygieny všeobecnej a komunálnej a objaviteľom príčiny zubnej fluorózy (1948). Veľmi rád navštevoval Slovensko, bol vášnivý poľovník a často poľoval v poľovnom revíri Čierny Váh. Dni hygieny všeobecnej a komunálnej boli organizované pravidelne každoročne, po roku 1990 bola ich odborná náplň zmenená a boli pretransformované na odbornú konferenciu Životné podmienky a zdravie.

V roku 1991 došlo k zlúčeniu pracovísk OHS a KHS Banská Bystrica, bol zriadený samostatný odbor hygieny životného prostredia. Dovtedy bolo oddelenie hygieny všeobecnej a komunálnej KHS pod vedením Ing. Palana začlenené pod prvý odbor hygieny – VaKH, HV, HDM, chemické laboratóriá, ktorý viedol MUDr. Ľubomír Šefranko, po ňom krátko v rokoch 1989/90 MUDr. Kvetoslava Koppová. Odbor hygieny životného prostredia viedla od roku 1991 MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD. V tom čase sa odbor členil na tri oddelenia, okrem zamestnancov pôvodných oddelení OHS a KHS začala na oddelení HŽP od roku 1991 pracovať MUDr. Katarína Slotová, PhD., a AHS Janka Cimermanová. MUDr. Katarína Slotová, PhD. viedla oddelenie sledovania zdravotného stavu obyvateľstva. Oddelenie štátneho zdravotného dozoru viedla od roku 1993 Ing. Zuzana Šikulová a oddelenie hodnotenia zdravotných rizík Ing. Marek Drímal, PhD. ktorý začal pracovať na odbore v roku 1996.

V tomto období odbor hygieny životného prostredia v spolupráci s ďalšími odborními hygieny pripravil a realizoval viaceré projekty sledovania vzťahu znečisteného životného prostredia a zdravotného stavu obyvateľstva v nadmerne zaťažených územiach, najmä v oblasti Žiar nad Hronom, Ružomberok, Nováky, Jelšava – Lubeník, Banská Bystrica. Cieľom projektov bolo určiť hlavné škodliviny v prostredí, mieru expozície obyvateľstva škodlivinám v životnom prostredí s určením miery závažnosti podľa cesty expozície, a to vzduchom, vodou, potravinovým reťazcom.

Jedným z prvých projektov s medzinárodnou účasťou bol Projekt Zdravé mesto. Prvé kontakty a myšlienky projektu priniesli v roku 1990 z medzinárodného rokovania z Viedne RNDr. Juraj Dudek a MUDr. Juraj Mesík, a iniciovali prijatie projektu Zdravé mesto Banská Bystrica.

S odstupom času je možné konštatovať, že výstupy projektov priniesli zlepšenie stavu v životnom prostredí v dotknutých sídlach a oblastiach, na mnohých priemyslových zdrojoch boli uplatnené nové technológie redukujúce emisie, napr. v lokalite Žiar nad Hronom sú hodnoty fluoridov pod úroveň najvyššej prípustnej koncentrácie, v Novákoch kleslo zaťaženie ovzdušia arzénom, čo sa premietlo do zníženia záťaže obyvateľstva.

Je treba oceniť prínos zahraničnej spolupráce aj pre zvýšenie odbornej úrovne našich pracovníkov a zvládnutie progresívnych, vedecky overených metód a spôsobov práce, ktoré boli využité pri ďalších projektoch zameraných na ochranu zdravia ľudí, akým bol napr. aj ďalší

z úspešne riešených projektov CESAR, zameraný na hodnotenie vplyvu kvality voľného ovzdušia na respiračné zdravie detí.

Po roku 1990 došlo aj k zmene názvu odboru hygieny všeobecnej a komunálnej na odbor hygieny životného prostredia, ktorého koncepcia bola schválená a uverejnená vo Vestníku MZ SR v máji roku 1996. Neskôr, v roku 2008, s pretransformovaním sa a vytvorením systému verejného zdravotníctva bola schválená koncepcia odboru pod súčasným názvom, ako odbor hygieny životného prostredia a zdravia (Vestník MZ SR, čiastka 12-19 zo dňa 26.marca 2008).

Po roku 1994 ktorý bol rokom konania II. konferencie ministrov životného prostredia a zdravia v Helsinkách sa odbor hygieny životného prostredia zapojil do procesov na zlepšenie environmentálneho zdravia v krajinách Európy. V zmysle záväzku SR na tejto konferencii bol v našich podmienkach vypracovaný Akčný plán pre prostredie a zdravie obyvateľov SR, schválený vládou SR v roku 1997 a následne po konaní III. ministerskej konferencie v Londýne v roku 1999 bol pripravený aktualizovaný Akčný plán pre prostredie a zdravie obyvateľov SR II., ktorý bol schválený vládou SR v októbri 2000. Obidva tieto dokumenty obsahujú prioritné oblasti, ktoré je potrebné v našich podmienkach v problematike životného prostredia a zdravia riešiť. Pritom ide o také oblasti, v ktorých je odbor hygieny životného prostredia svojim odborným potenciálom prioritným riešiteľom, ak je znečistenie voľného ovzdušia, zabezpečenie obyvateľstva pitnou vodou, bývanie, vzdelávanie a výchova k environmentálnemu zdraviu.

Zatiaľ posledná 6. ministerská konferencia o životnom prostredí a zdraví sa konala v Ostrave (13. – 15.6.2017), pričom jej zámerom bolo postaviť európsky proces ochrany životného prostredia a zdravia ako platformu pre implementáciu vybraných a relevantných cieľov v oblasti životného prostredia a zdravia do roku 2030. V tomto kontexte Slovenská republika pripravila nový Akčný plán pre životné prostredie a zdravie obyvateľov SR (NEHAP V.), ktorý reflektuje definované priority Ostravskej deklarácie, ktoré boli výsledkom sedemročného úsilia členských štátov WHO/EURO o nastavení nových priorít v oblasti environmentálneho zdravia.

Prioritnými sa stali aj otázky komparácie legislatívnych úprav SR so smernicami Európskej únie, na ktorých sa odbor hygieny životného prostredia podieľal v rámci bilaterálneho skríningu v negociačnej skupine 22 „Životné prostredie“ na úseku ochrany zdravia a životného prostredia. Kapitola 22 bola pri vyjednávaní v Bruseli uzavretá 15.10.2001.

V súvislosti s komparáciou legislatívnych úprav došlo k zmene kompetencií verejného zdravotníctva. V odbore hygieny životného prostredia a zdravia zásadné zmeny prinieslo najmä vytvorenie Ministerstva životného prostredia, s čím súvisel prechod niektorých kompetencií do rezortu životného prostredia, napr. ochrana ovzdušia, odstraňovanie a likvidovanie odpadov, kvalita povrchových vôd. Pre odbor HŽPZ sa stala aktuálna problematika environmentálneho zdravia, postupne došlo k upusteniu od plnenia úloh ktoré už boli prekonané, alebo môžu byť zabezpečované inými zložkami spoločnosti. Nové úlohy si vyžiadali zavedenie nových metód práce do činnosti odboru, najmä metód hodnotenia vplyvov na zdravie, metodiky hodnotenia zdravotných rizík populačných skupín vystavených rizikovým faktorom životného prostredia a metód environmentálnej epidemiológie. Ťažiskovými sa stali oblasti životného prostredia a zdravia: vnútorné prostredie uzatvorených priestorov nevýrobného charakteru vo vzťahu k zdraviu užívateľov, vplyv vonkajšieho ovzdušia na zdravie, oblasť zásobovania zdravotne bezpečnou pitnou vodou, kvalita vody na kúpanie, urbanizované prostredie a vplyv na zdravie (hluk, bezpečnosť a prevencia úrazov), klimatické zmeny a vplyv na zdravie, náhle varovné systémy.

Odborná pripravenosť pracovníkov odboru umožnila aj zapojenie do riešenia medzinárodných projektov v rámci rámcových programov EÚ. V trojročnom časovom období 2002-2004 bol realizovaný výskumný projekt ASHRAM – Arsenic Health Risk Assessment and molecular epidemiology, zameraný na hodnotenie zdravotného rizika z príjmu arzenu pitnou vodou. V päťročnom časovom období 2006 -2011 bol realizovaný výskumný projekt PHIME – Public Health impact of long-term, low level exposure in susceptible population strata, zameraný na hodnotenie vplyvu dlhodobej expozície nízkym koncentráciám zmesi kovov na zdravie citlivých populačných skupín. V oboch projektoch bola zodpovednou riešiteľkou za SR MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD. Okrem záverečných správ z plnenia projektov ktoré boli prijaté a schválené komisiou EÚ boli získané výsledky z projektu PHIME spracované formou špecializačnej práce v rámci atestácie z odboru verejné zdravotníctvo (MUDr. Kl'ocová Adamčáková) a výsledky z projektu ASHRAM formou habilitačnej práce (MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD.)

Po vstupe SR do EÚ (1.5.2004) pribudli pracovníkom odboru aj úlohy v monitorovaní kvality pitnej vody u spotrebiteľa a spracovávanie hodnotiacich správ o kvalite pitnej vody a ich predkladanie v trojročných intervaloch Európskej komisii, ako i monitorovanie kvality vôd určených na kúpanie. Správy o kvalite vôd určených na kúpanie sú predkladané EC dvakrát ročne – pred začiatkom každej letnej kúpavej sezóny a hodnotiaca správa po ukončení každej kúpavej sezóny.

V tom časovom období sa odbor hygieny životného prostredia a zdravia vedený MUDr. Kvetoslavou Koppovou, PhD. členil na dve oddelenia. Oddelenie štátneho zdravotného dozoru viedla PhDr. Pavlína Bartová (pracuje v RÚVZ od r. 2001), oddelenie sledovania zdravotného stavu a hodnotenia expozícií ľudí faktorom životného prostredia viedla MUDr. Zora Adamčáková, PhD. (pracuje na RÚVZ od r. 2005). Na odbore trvalo pracovali/pracujú: DAHE Zora Fekiačová (od r. 1972), DAHE Mária Babjaková (od r.1996), v neskoršom období sa kolektív pracovníkov odboru rozšíril o pracovníkov: Mgr. Petra Lovičová, (od r. 2006), Mgr. Miroslav Schwarz (od r.2006), Mgr. Darina Pilarčíková (od r. 2008).

Odbor hygieny životného prostredia a zdravia vždy plnil a plní úlohy štátu v ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia na troch úrovniach – na okresnej úrovni zabezpečovaním štátneho zdravotného dozoru a posudkovej činnosti v okresoch Banská Bystrica a Brezno, na regionálnej úrovni, formou zabezpečovania nadstavbových činností, expertíznej, posudkovej a konzultačnej činnosti s krajskou pôsobnosťou a na úrovni celoslovenskej, formou prípravy materiálov koncepcnej, legislatívnej a odbornometodickej povahy pre MZ SR HH SR.

Na plnení úloh na národnej úrovni sa podieľala najmä doc. MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD., ktorá v období rokov 1995 až 2004 plnila funkciu Hlavnej odborníčky MZ SR pre odbor hygiena životného prostredia, v období rokov 2005 – 2024 plnila funkciu Hlavnej odborníčky HH SR pre odbor hygiena životného prostredia a zdravia. Na krajskej úrovni funkciu krajskej odborníčky HH SR pre Banskobystrický kraj plnila od roku 1996 do roku 2016 doc. MUDr. Katarína Slotová, PhD., v súčasnosti, od roku 2016 túto funkciu zastáva PhDr. Pavlína Bartová, MPH.

Významné zmeny v stave jednotlivých zložiek životného prostredia, spoločenské zmeny a zmeny v spôsobe života ľudí v poslednej dekáde minulého storočia a v prvej dekáde tohto storočia výrazne zmenili aj požiadavky na charakter a rozsah činností odboru HŽPaZ.

Do popredia vystupujú problémy súvisiace s výraznou urbanizáciou životného prostredia miest (expozícia hluku, znečistenému ovzdušiu a pod.), problémy súvisiace s narastajúcimi vplyvmi klimatických zmien (extrémne horúčavy, obťažovanie obyvateľstva prenášačmi vektorových ochorení a peľovými alergénmi, častejší výskyt povodní), kontamináciou životného prostredia (prítomnosť antropogénnych znečisťujúcich látok (napr.

pesticídov) v pitných vodách, či poskytovaním služieb verejnosti (problematika UV žiarenia v soláriách).

V súvislosti s týmito zmenami a s preberaním správnych aktov EÚ do legislatívy SR vznikali aj požiadavky na skvalitňovanie práce a rozširovanie akreditovaných činností pri výkone štátneho zdravotného dozoru v zariadeniach spadajúcich do kompetencie odboru. V súčasnosti pracovníci odboru HŽPaZ sú na základe osvedčenia SNAS (Slovenská národná akreditačná služba) spôsobilí vykonávať akreditované činnosti: odbery vzoriek vôd (pitné vody a vody na kúpanie), odbery sterov z materiálov a povrchov, odbery na kontrolu účinnosti sterilizátorov; vyjadrovať názory a interpretácie k výsledkom skúšok.

Šesťčlenná odberová skupina vedená Mgr. Miroslavom Schwarzom, vykonáva od roku 2009 akreditované odbery pitnej vody v rámci monitoringu v spádovom území RÚVZ Banská Bystrica (okresy Banská Bystrica a Brezno) a od roku 2018 aj v spádovom území Banskobystrického kraja (okrem spádového územia RÚVZ Zvolen). Tento pracovný postup zabezpečovania akreditovaných odberov bol ako najefektívnejší spôsob odsúhlasený regionálnymi hygienikmi RÚVZ BB kraja.

Od 1.7.2024 odberová skupina RÚVZ BB vykonáva akreditované odbery iba vo svojom spádovom území, v okresoch Banská Bystrica a Brezno. Ostatné okresy BB kraja si vykonávajú odbery vzoriek pitných vôd samostatne.

V RÚVZ Banská Bystrica zabezpečuje odberová skupina v prípade pitnej vody akreditované odbery vzoriek zo všetkých zariadení t. j. aj zo zariadení, ktoré sú v súlade s určenými kompetenciami dozorované inými odbormi - odborom epidemiológie, preventívneho pracovného lekárstva, hygieny výživy, hygieny detí a mládeže.

Odbery sú vykonávané pre účely monitoringu pitnej vody u spotrebiteľa, vody určenej na kúpanie, ŠZD, projektov a špecializovaných úloh aj platených služieb.

Na spracovanie získaných údajov v práci odboru boli využívané dva informačné systémy:

- Informačný systém pitná voda – slúžil na evidenciu údajov o verejných vodovodoch a monitorovaní pitnej vody, ktoré boli využívané pre regionálne, národné aj európske hodnotenie kvality pitnej vody. Všetky údaje (vrátane výsledkov laboratórnych skúšok pitnej vody) boli do systému vkladané manuálne. Systém umožňoval tvorbu vybraných výstupov, napr. výročných správ a hodnotiacich materiálov a poskytovanie informácií verejnosti.
- Informačný systém o kúpaliskách a vode na kúpanie – bol určený pre evidenciu údajov o prírodných vodných plochách a umelých kúpaliskách a ich monitorovaní a kontrole RÚVZ; do systému boli vkladané aj údaje z prevádzkovej kontroly prevádzkovateľov zariadení. Údaje boli využívané pre regionálne, národné aj európske hodnotenie kvality vody na kúpanie a vôd so statusom vôd určených na kúpanie. Všetky údaje boli do informačného systému vkladané ručne.

Pracovníci oddelenia HŽPaZ RÚVZ BB boli zapojení do plnenia projektu „Optimalizácia procesov verejného zdravotníctva“, ktorý bol riešený v gescii ÚVZ SR v trvaní 1.1.2019 – 31.12.2023. Súčasťou projektu sú aj nové informačné systémy pre pitnú vodu a vodu na kúpanie, ktoré prispievajú k skvalitneniu práce oddelenia.

Významným míľnikom v práci všetkých terénnych pracovníkov všetkých odborov v procese informatizácie bolo zavedenie informačného systému ŠZD v rámci celého spomínaného IS UVZ. Garantom tohto modulu bola PhDr. Pavlína Bartová, MPH.

IS ŠZD je prierezový, pre všetky terénne odbory, spolupracuje s registratúrou a funkcionality sú prichystané aj pre integráciu s modulom IS LAB. Obsahuje plánovanie kontroly, samotnú realizáciu, vyhodnotenie a štatistiky, zisťovania v zápisniciach sú následne premietnuté do štatistík a reportov. Zobrazenie výkonov kontrol na zobrazí mape ako týždenný alebo dátumový prehľad. Zápisnice sa podpisujú cez podpisový tablet pracovníkmi dozoru aj kontrolovanými osobami. IS zjednotil prácu a zefektívnil výkon dozoru ako prvý informačný systém štátneho zdravotného dozoru na Slovensku.

Od roku 2018, po rozhodnutí HH SR a po doplnení prístrojového vybavenia sa činnosť odboru rozšírila aj o vykonávanie meraní UV žiarenia v prevádzkach solárií, v rámci ŠZD aj ako platená služba a vykonávanie expertíznej činnosti.

Zmeny v zaužívaných a ustálených pracovných postupoch odboru si vyžiadala aj novela zákona č. 355/2007 Z. z., ktorá sa v najväčšom rozsahu dotkla oblastí posudkovej činnosti, ktorá spadá do kompetencie odboru HŽPaZ. Podľa uvedenej novely (s účinnosťou od júla 2020) RÚVZ nevydávajú na uvedenie priestorov prevádzok vymedzených zákonom rozhodnutie, ale prevádzkovateľ je povinný podať RÚVZ pred začatím prevádzky písomné oznámenia. Novelou zákona sa nezmenila povinnosť príslušných RÚVZ vykonať v zariadeniach podliehajúcich písomnému oznámeniu štátny zdravotný dozor, pričom pracovníci posúdia naliehavosť vykonania ŠZD so zohľadnením závažnosti posudzovaných priestorov z hľadiska zdravotných rizík.

Výzvou je pre odbor HŽPaZ zapojenie do sledovania expozície vybratých populačných skupín metódou ľudského biomonitoringu a implementovania Štandardného preventívneho postupu „Biomonitoring populácie SR toxickým látkam z prostredia“. ŠPP bol vypracovaný expertnou skupinou pod záštitou ÚVZ SR, RÚVZ BB, SZU Bratislava a MZ SR a schválený MZ SR s účinnosťou od 15. mája 2021. Cieľom zavedenia uvedenej metódy práce bude zmapovať vystavenie slovenskej populácie vybraným chemickým látkam, ktoré boli navrhnuté tak, aby čo v najväčšej miere reflektovali stav kvality životného prostredia. Výsledkom by mali byť správy, ktoré sa budú v pravidelných intervaloch predkladať na rokovanie vlády spolu s medzirezortnými opatreniami, ktoré bude treba prijať v prípade zvýšenej expozície obyvateľstva chemickým látkam v sledovaných regiónoch.

V roku 2014 došlo k zmene organizačnej štruktúry RÚVZ Banská Bystrica, bol zriadený odbor hygieny, so začlenením terénnych oddelení, vrátane oddelenia Hygieny životného prostredia a zdravia. Kolektív pracovníkov oddelenia sa postupne rozširoval o pracovníkov: Ing. Mgr. Tomáš Eperješi, PhD. (od 1.1.2014); Mgr. Marcela Šuchaňová (od októbra 2014); Ing. Katarína Michalková, PhD. (od 1.5.2018); Mgr. Natália Švantnerová (od júna 2021).

V roku 2020 došlo tiež k zmene vedenia oddelenia HŽPaZ, ktoré po doc. MUDr. Kvetoslave Koppovej, PhD. od júna 2020 prevzala PhDr. Pavlína Bartová, MPH.

Od 1.1.2023 sa opäť zmenou organizačnej štruktúry zmenili oddelenia na odbory.

Podľa spomienok spolupracovníkov spracovala: MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD., jún 2013

Aktualizovala: PhDr. Pavlína Bartová, MPH, október 2024

doc. MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD.

Vysokoškolské štúdium ukončila na Lekárskej fakulte hygienickej Univerzity Karlovej v Prahe (1976). Po povinnej cirkulácii v klinických odboroch, odbore epidemiológie a ďalších odboroch hygieny sa rozhodla pre ďalšiu prácu vo vtedajšom odbore hygiena všeobecná a komunálna. Dôvodmi tohto rozhodnutia bola náročnosť štúdia vzťahov životného prostredia a zdravia a predpokladaná vysoká aktuálnosť odboru v nastávajúcom období. Svojmu rozhodnutiu podriadila svoje ďalšie štúdium, kedy po získaní I. atestácie z hygieny a epidemiológie (1980), získala nadstavbovú atestáciu z hygieny všeobecnej a komunálnej (1988). Hodnosť PhD. v odbore verejné zdravotníctvo získala na Trnavskej Univerzite v Trnave (2003) obhájením dizertačnej práce Hodnotenie vplyvu životných podmienok a spôsobu života na respiračné zdravie detí ako základ intervencií. V práci spracovala údaje a výsledky získané z časti medzinárodného projektu CESAR, za ktorú bola zodpovednou riešiteľkou. Habilitovala na Fakulte verejného zdravotníctva SZU v Bratislave (2014), kedy obhájila habilitačnú prácu Riziká a zdravotné dôsledky expozície arzénu príjmom pitnej vody. V práci spracovala údaje a výsledky získané v medzinárodnom projekte EÚ Hodnotenie rizika arzénu a molekulárna epidemiológia, v ktorom bola zodpovednou riešiteľkou za SR.

V oblasti hygieny a zdravia pracovala postupne ako vedúca oddelenia hygieny životného prostredia OHS Banská Bystrica, vedúca odboru hygieny KHS Banská Bystrica, neskôr ako vedúca oddelenia hygieny životného prostredia a zdravia na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva Banská Bystrica.

Od roku 1995 plní funkciu hlavného odborníka Ministerstva zdravotníctva, neskôr hlavného odborníka hlavného hygienika SR v odbore hygiena životného prostredia a zdravia. Je predsedníčkou poradného zboru hlavného hygienika SR odboru hygieny životného prostredia a zdravia. Podieľa sa na odbornom usmerňovaní práce odborov a oddelení hygieny životného prostredia a zdravia RÚVZ v SR a príprave legislatívy v oblasti ochrany verejného zdravia.

Na základe menovania MZ SR bola od roku 1999 zástupcom MZ SR a členkou pracovnej skupiny SR č. 22, v negociačnom procese približovania legislatívy SR k legislatíve EÚ v problematike transpozície smerníc upravujúcich požiadavky na vody určené na ľudskú spotrebu a vôd na kúpanie, až do ukončenia bilaterálneho negociačného procesu.

Od roku 1993 pracovala v početných národných i medzinárodných projektoch ako spoluriešiteľka i zodpovedná riešiteľka za Slovensko, najmä v oblasti zdravotných vplyvov z expozícií zo znečisteného životného prostredia na zdravie populácie. Bola národnou koordinátorkou projektu WHO Globálna sieť environmentálnej epidemiológie; zodpovednou riešiteľkou za SR v projekte EU „Hodnotenie rizika arzénu a molekulárna epidemiológia“, a v

projekte EU „Vplyv dlhodobej expozície nízkym koncentráciám zmesi kovov na zdravie citlivých populačných skupín“. Závěry týchto štúdií boli prijaté vedeckými komisiami pracujúcimi na pôde EÚ čo determinuje mimoriadnu dôležitosť a aktuálnosť riešených problémov pre zúčastnené štáty.

Je držiteľkou osvedčenia odbornej spôsobilosti na hodnotenie zdravotných rizík zo životného prostredia pre účely posudzovania ich možného vplyvu na zdravie, vydaného ÚVZ SR v roku 2007 a osvedčenia odbornej spôsobilosti na hodnotenie vplyvov na verejné zdravie, vydaného ÚVZ SR v roku 2010.

Od roku 2003 je členkou Vedeckej rady FVZ SZU Bratislava. Prednáša na SZU v Bratislave, Fakulta verejného zdravotníctva a na SZU so sídlom v Banskej Bystrici, Fakulta zdravotníctva. Na týchto fakultách pôsobí tiež ako členka štátnicových komisií, resp. predsedníčka štátnicovej komisie bakalárskeho štúdia LVMZ FZ SZU.